

РАДНА ГРУПА ЗА ИЗРАДУ СТРАТЕГИЈЕ РЕФОРМЕ ПЕНЗИЈСКОГ СИСТЕМА
У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

**ДОБРОВОЉНИ ПЕНЗИЈСКИ ФОНДОВИ У
РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ: ПОТРЕБА И ПЕРСПЕКТИВЕ**

Бања Лука, јун 2008. године

ДОБРОВОЉНИ ПЕНЗИЈСКИ ФОНДОВИ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ:
ПОТРЕБА И ПЕРСПЕКТИВЕ

Изјава одговорности:

Мишљења, ставови и препоруке чланова Радне групе за израду Стратегије реформе пензијског система у Републици Српској, који су садржани у овој Студији нису нужно једнаки ставовима институција у којима су аутори стално запослени.

Радна група за израду Стратегије реформе пензијског система у Републици Српској формирана је Рјешењем Владе Републике Српске, број 04/1-012-166/07 од 08.02.2007. године и број 04/1-012-1446/07 од 23.08.2007. године ("Службени гласник Републике Српске", број 11/07 и 81/07):

1. Божана Шљивар – председник,
2. Проф. др Јасмин Комић – члан,
3. Проф. др. Радомир Божић – члан,
4. Чедо Ковачевић – члан,
5. Рајко Кличковић – члан,
6. Остоја Кременовић – члан,
7. Брано Симанић – члан,
8. Мира Поткоњак – члан,
9. Дарко Лакић – члан,
10. Сњежана Рудић – члан,
11. Далибор Томаш – члан.

САДРЖАЈ

Увод.....	3
1. Пензијско осигурање РС – анализа тренутног стања.....	4
2. Реформске активности у току.....	7
2.1. Оснивање Демографског – пензијског резервног фонда.....	7
2.2. Стратегија реформе пензијског система.....	7
3. Добровољни пензијски фондови.....	8
3.1. Појам и производи.....	8
3.2. Регулаторни и надзорни оквир.....	10
3.3. Порески третман штедње у добровољним пензијским фондовима.....	10
3.4. Услови за увођење добровољног пензијског осигурања и законски оквир за добровољне пензијске фондове у Републици Српској.....	12
4. Финансијско тржиште Републике Српске као предуслов развоја добровољног приватног пензијског осигурања.....	14
4.1. Промет и тржишна капитализација на Бањалучкој берзи.....	15
4.1.1. Акције предузећа.....	16
4.1.2. Акције и удјели инвестиционих фондова.....	18
4.1.3. Корпоративне обвезнице.....	19
4.1.4. Муниципалне (општинске) обвезнице.....	19
4.1.5. Обвезнице Републике Српске.....	19
4.2. Тржиште осигурања.....	20
4.2.1. Основни показатељи развоја сектора осигурања и перспектива развоја.....	21
5. Основни концепт успостављања добровољних пензијских фондова у Републици Српској.....	24
5.1. Полазне основе законског оквира о добровољном пензијском осигурању.....	24
5.2. Начела законског оквира о добровољном пензијском осигурању.....	24
6. Закључак и препоруке.....	25

Добровољни пензијски фондови у Републици Српској: потреба и перспективе

Увод

Систем социјалног осигурања, укључујући и систем пензијског осигурања, представља важан фактор у економској и социјалној стабилности сваког друштва. Демографске, економске и политичке промјене које су се десиле у 21. вијеку захтијевају нови модел пензијског система, који би успјешно одговорио потребама друштва и појединца.

Циљ ове студије је да стручној, али и широј јавности, као и креаторима пензијске политике укаже на потребу доградње постојећег пензијског система Републике Српске. Нови елементи пензијског система требали би да обезбиједу његову дугорочну одрживост, диверсификацију извора пензије, укључивање појединца у процес одлучивања о издвајањима за пензију, и, коначно, да подстакну грађане на што ранију додатну штедњу за "касније дане".

Сваки јавни пензијски систем се, у првом реду, анализира из угла дугорочне одрживости јавних финансија, која је у савременим условима оптерећена све већом буџетском потрошњом за пензије. Разлози повећаних притисака на јавну потрошњу су демографске природе: све мањи број радно активног становништва у односу на пензионисане и све дужи животни вијек. Параметарска подешавања пензијског система заснованог на принципу међугенерациске солидарности, као и могућност повећања стопе пореза и доприноса, имају своја реална ограничења, због чега је у постојећи пензијски систем неопходно увести иновативне облике осигурања.

Добровољни приватни пензијски фондови, као институције дугорочне намјенске колективне штедње и инвестирања у хартије од вриједности, један су од могућих одговора на погоршану демографску слику Републике Српске, јер на основу очекиваних приноса фондови могу обезбиједити веће пензије. Поред тога, овај облик пензијског осигурања представља алтернативу дугорочне штедње за старост становништву, које није укључено у обавезно пензијско осигурање.

Увођење добровољних пензијских фондова представља интегрални дио свеобухватне стратегије реформе пензијског система Републике Српске.

Ову, као и остале компоненте реформе, анализирао је и предложила Радна група за израду Стратегије реформе пензијског система РС, коју је Влада РС формирала 2007. године.

Главни циљеви пензијске реформе у Републици Српској су:

1. успостављање дугорочно одрживог обавезног пензијског система, усклађеног са привредним и демографским кретањима,
2. увођење добровољног пензијског осигурања као инструмента диверсификације примања по пензионисању и
3. смањење сиромаштва.

Ова студија представља само дио Стратегије реформе пензијског система у Републици Српској, која обухвата свеобухватну анализу стања пензијског система, могућности и приједлоге даљих параметарских реформи, макроекономски модел за пројектовање будућних кретања и параметара система пензијског осигурања, анализу алтернативних опција реформе и коначни приједлог реформских праваца.

Овом студијом приказаће се у скраћеном облику основне карактеристике и стање постојећег пензијског система, објаснити појам добровољног пензијског осигурања путем приватних пензијских фондова, те анализирати претпоставке и могућности увођења добровољних пензијских фондова у пензијски систем Републике Српске.

1. Пензијско осигурање РС – анализа тренутног стања

Према Анексу 4. Дејтонског мировног Споразума за Босну и Херцеговину, уређење система пензијског и инвалидског осигурања обавеза је и надлежност ентитета. Уставом Републике Српске одређено је да Република уређује и обезбјеђује, између осталог, систем јавних служби, социјално осигурање и друге облике социјалне заштите.

Систем пензијског и инвалидског осигурања Републике Српске регулисан је Законом о пензијском и инвалидском осигурању ("Службени гласник Републике Српске", бр. 106/05 и 20/07), док је стопа доприноса за пензијско и инвалидско осигурање регулисана Законом о доприносима ("Службени гласник Републике Српске" бр. 51/01, 96/03 и 128/06).

За остваривање права из пензијског и инвалидског осигурања, као и утврђених потреба и интереса у области овог осигурања, основан је Фонд за пензијско и инвалидско осигурање Републике Српске, чија је дјелатност од посебног друштвеног интереса. Законом је установљена и могућност да се лица која нису обухваћена обавезним осигурањем осигурају на пензијско и инвалидско осигурање на добровољној основи.

Пензијски систем Републике Српске је систем дефинисаних права (енг. defined benefit - DB) финансиран из текућих доприноса, тзв. pay as you go (енг. PAYG). Према овом систему, заснованом на принципу међугенерациске солидарности¹, пензије се исплаћују из текућих доприноса прикупљених од запослених, тј. од осигураника.

Као што је то случај са већином оваквих система у савременом свијету, и систем Републике Српске сусреће се са проблемима карактеристичним за PAYG модел пензијског осигурања. Узроци проблема и дугорочне неодрживости оваквог система пензијског осигурања су демографске и економске природе (смањење стопе фертилитета, продужење очекиваног животног вијека, те постојање природних горњих граница за могуће пензионисање и повећање стопе доприноса), који резултирају у драстичном смањењу броја запослених у односу на број пензионера.

¹ Систем првобитно уведен у 19. вијеку од канцелара Ото фон Бизмарка

Табела 1: Основни показатељи система пензијског и инвалидског осигурања у Републици Српској 2004-2007. г.²

Година	Корисници	Осигураници	Осигураници / корисници	Прос. пензија (КМ)	Прос. нето плата (КМ)	Прос. пензија / прос. плата (%)
2004.	186.053	288.195	1,55	162,87	423	38,50%
2005.	189.523	280.549	1,48	185,39	465	39,87%
2006.	194.508	278.725	1,43	209,83	521	40,27%
2007.	198.926	285.105	1,43	229,93	585	39,30%

Извор: Фонд ПИО РС

Из претходне табеле видљиво је да, тренутно, на једног пензионера у просјеку долази мање од 1,5 осигураника (запосленог), и, што је нарочито забрињавајући показатељ, у последње четири године постоји тренд даљег погоршања овог односа. Достигнути ниво просјечне пензије у 2007. години од 229,93 КМ износи свега 39,30% просјечне плате у Републици Српској.

У наставку се, такође, даје и преглед основних финансијских показатеља пензијског система у РС.

Табела 2: Финансијски показатељи пензијског система РС 2001-2006. г.

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
БДП (у милионима КМ)	3.617	4.126	4.430	5.008	5.617	6.499
Укупни приходи Фонда / БДП (%)	6,43%	8,09%	7,38%	8,17%	8,19%	8,63%
Приходи Фонда ПИО по основу доприноса / БДП (%)	5,86%	7,19%	5,50%	5,91%	6,01%	6,54%
Трансфери Фонду ПИО / БДП (%)	0,53%	0,82%	1,85%	2,18%	2,10%	1,95%
Пензије / БДП (%)	6,71%	6,67%	7,00%	7,63%	7,90%	7,90%
Укупни расходи Фонда ПИО / БДП (%)	7,24%	7,28%	7,56%	8,15%	8,38%	8,45%
Укупни приходи Фонда ПИО – Укупни расходи (Дебаланс РАУГ система) (у милионима КМ)	-29,34	33,27	-8,12	0,92	-11,11	11,44
Дебаланс РАУГ система / БДП (%)	-0,81%	0,81%	-0,18%	0,02%	-0,20%	0,18%

Извор: Завод за статистику Републике Српске; Фонд ПИО РС и пројекције аутора

Подаци показују да су реални извори за финансирање исплате пензија у садашњим условима скромни и недовољни. У систему међугенерациске солидарности - текућег финансирања, уз наведени однос пензионера и запослених изузетно је тешко обезбиједити потребна средстава за редовну исплату пензија. Ове чињенице указују на потребу да је, упоредо са настојањима да се покрене привредни развој и отварају нова радна мјеста, неопходно тражити и алтернативне изворе финансирања како би се обезбиједила исплата пензија на основу стечених права (по рјешењима или по коефицијенту један), као и алтернативне моделе пензијског осигурања засноване на

² Подаци према просјечном броју осигураника и корисника за посматране године

индивидуализацији и капитализацији уплаћених доприноса, као допуну PAYG пензијског система.

Слични проблеми економске и демографске природе су приморали фондове пензијског и инвалидског осигурања широм свијета, који функционишу на PAYG моделу, да се током последњих деценија реформишу из традиционалног облика организовања у савремени модел пензијског осигурања, како би се прилагодили новим демографским околностима и избјегли евентуалне крупније поремећаје система у будућности. Уобичајено, прве промјене се тичу поштравања услова за стицање права из пензијског и инвалидског осигурања (најчешће се повећава старосна граница за одлазак у старосну пензију, уводи рестриктивнији одлазак у инвалидску пензију и сл.).

У Републици Српској је извршена параметарска реформа обавезног пензијског осигурања, која представља само почетак и неходну претпоставку за даље и сложеније реформске мјере.

Реформа пензијског система започела је 2000. године, поштравањем услова за стицање права из пензијског и инвалидског осигурања, када је, између осталог, извршено:

1. повећање година за одлазак у старосну пензију и изједначавање мушкараца и жена у остваривању права на пензију³
2. смањење максималног процента који се примјењује на пензијски основ, тако да он данас износи максимално 75%
3. везивање пензијског основа за нето плату, почев од 1970. године (због велике инфлације плате остварене 1992. и 1993. године не узимају се у обрачун пензијског основа)
4. увођење коефицијента исплате пензије према прикупљеним средствима ради обезбјеђења фискалне одрживости
5. искључивање из система пензијског и инвалидског осигурања права која су социјалне природе, као што су: права на новчану накнаду за тјелесно оштећење и новчану накнаду за помоћ и његу другог лица.

Наведеним параметарским промјенама у знатној мјери су измијењена права и сужене дотадашње бенефиције које су постојале у оквиру пензијског система. И поред тога, проблеми дугорочног финансирања постојећег обавезног пензијског осигурања које је засновано на редистрибутивном принципу нису отклоњени. Обезбјеђење сигурног и адекватног прихода за пензионере постаје све сложеније питање, услед неповољног тренда односа запослених и пензионера, све дужег животног вијека, те сталног притиска инфлације. Све су ово разлози због којих се пензијски систем треба отворати за нове облике осигурања, првенствено за пензијске фондове који послују на принципу капитализације, тј. фондове ослоњене на уштеде запослених у току радног вијека и инвестирање истих на финансијском тржишту.

³ Иако жене и даље имају опцију пензионисања са 60 г. старости (мушкарци 65 г. старости)

2. Реформске активности у току

2.1. Оснивање Демографског –пензијског резервног фонда

У оквиру цјеловитог пројекта реформе пензијског система, Радна група је, поред осталог, добила у задатак и предлагање модела организовања и начина управљања имовином (портфељом акција) које је Фонд ПИО стекао у процесу приватизације државног капитала у предузећима Републике Српске.

Предложени и усвојени нови модел управљања овом имовином резултирао је усвајањем Закона о Пензијском резервном фонду Републике Српске, који се оснива као демографски резервни фонд. Пословање фонда према конзервативним инвестиционим начелима, уз поштовање принципа сигурности, ликвидности и профитабилности, у функцији је побољшања обавезног пензијског осигурања и његове дугорочне финансијске одрживости. Резервни фонд је основан од имовине коју је Фонд ПИО стекао у процесу приватизације, а у циљу ефикаснијег и професионалнијег управљања том имовином.

2.2. Стратегија реформе пензијског система

Након извршене детаљне анализе постојећег стања и првих пројекција очекиваних демографских и финансијских параметара постојећег пензијског система у будућности, те компаративне анализе међународних искустава и искустава транзицијских земаља у окружењу, предлаже се слиједећа стратегија реформе пензијског система:

1. увести добровољно пензијско осигурање, на принципу индивидуалног или колективног осигурања – **III стуб осигурања** (усвојити Закон о добровољним пензијским фондовима до краја 2008. године)
2. извршити анализу постојећег пензијског система међугенерациске солидарности – **I стуб осигурања**, у циљу идентификовања и отклањања радно дестимулативних елемената система и девијација које они изазивају, као и могућих даљих параметарских реформи (измијенити постојећи Закон о пензијско инвалидском осигурању до краја 2008. године)
3. извршити процјену могућности увођења капитализованог система обавезног пензијског осигурања са дефинисаним доприносима, који подразумијева финансирање пензија појединца путем акумулирања (уплате и инвестирања) средстава током његовог радног вијека на индивидуалном рачуну – **II стуб осигурања** (до краја 2008. године израдити поуздане и детаљне квантитативне моделе пројектовања различитих сценарија реформе заснованих на актуарском моделу у пројектованом макроекономском окружењу, те дати препоруке у вези са овим стубом пензијског осигурања).

3. Добровољни пензијски фондови

3.1. Појам и производи

У стручној литератури и међународној пракси, прихваћене су двије архитектуре пензијских система:

1. према класификацији Свјетске банке, говори се о тростубном пензијском систему⁴ у којем: I стуб чини обавезни редистрибутивни фонд; II стуб чине обавезни пензијски фондови који послују на принципу капитализације и, коначно, у III стубу налазе се добровољни фондови који, такође, прате принцип капитализације, а учлањење у фонд може бити индивидуално или колективно,
2. према класификацији Европске уније, архитектура националног пензијског система је, такође тростубна, с тим што се у II стуб (капиталски фондови) убрајају професионалне шеме и фондови колективног осигурања, док се у III стубу налазе само добровољни капиталски фондови индивидуалног осигурања.

Насупрот општем мишљењу да су јавни пензијски системи који послују на редистрибутивном принципу (финансирају се из дохотка запослених) били уведени прије капиталских фондова, те да су се други облици осигурања развили касније, збрињавање за старе дане у виду старосних пензија почело је у оквиру посебних пензијских шема у посебним, приватно управљаним институцијама. Првобитно, биле су то професионалне шеме рудара, морнара, жељезничара и неких предузетничких удружења. Права ренесанса капиталских пензијских фондова десила се 80-их година прошлог вијека у Јужној Америци, а затим 90-их у земљама Централно-Источне Европе, гдје су капиталски пензијски фондови уведени у националне пензијске системе било као обавезни (као такви, они су комплементарни обавезном редистрибутивном - PAYG фонду), било као добровољни фондови (фондови додатног пензијског осигурања).

Добровољни пензијски фондови послују на принципу колективног инвестирања и капитализације средстава уплаћених на индивидуалне рачуне грађана - чланова фонда. То су институционални инвеститори који обезбјеђују појединцима сигурност и стабилност прихода послвије окончања радног вијека.⁵ Међутим, треба их разликовати од различитих облика инвестиционих фондова, који такође као институционални инвеститори учествују на финансијском тржишту. Циљеви, приоритети, рокови и приходи који се очекују код инвестирања у инвестиционе фондове значајно се разликују од улагања у пензијске фондове, што ће бити објашњено у наставку.

Добровољни пензијски фондови су финансијске институције у које чланови фонда уплаћују пензијске доприносе ради дугорочне штедње, која треба да обезбиједи додатне приходе у старијој доби. Уплату средстава у пензијски фонд могу вршити грађани самостално (непосредно) или посредством својих послодаваца (учлањење путем пензијског плана, који укључује послодавца као организатора пензијског плана и уплатиоца доприноса за своје запослене). Битно је нагласити да, престанак уплате средстава на индивидуални рачун не значи престанак чланства у пензијском фонду или губитак средстава. У том случају, средства и даље остају на индивидуалном рачуну члана,

⁴ Мада, у најновијој стручној класификацији помиње се пет стубова: нулти стуб -социјална пензија; 1. стуб - обавезни PAYG фонд; 2. стуб - обавезни капиталски фонд, 3. стуб - добровољни капиталски фонд и 4. стуб - неформално пензијско осигурање

⁵ Основи финансијског тржишта, проф. др Бранко Васиљевић (Београд, 1997.)

инвестирају се и оплођавају у складу са оствареним приносом, те се из пензијског фонда могу повући у тренутку стицања законом утврђених услова.

Свака уплата средстава у фонд биљежи се на индивидуалном (личном) рачуну члана фонда и временом акумулира до стицања права на повлачење средстава из фонда. Другим ријечима, увођењем **личног рачуна** обезбјеђује се праћење и капитализација уплаћених доприноса. Основне карактеристике личног рачуна могу се сажети у слиједећем:

- **власништво:** средства на рачуну власништво су члана
- **заштита:** средства су заштићена од судског извршења и могу се користити само на прописан начин
- **трајност:** рачун је трајан до пензионисања, независно од прекида запослења или привременог прекида уплате доприноса
- **транспарентност:** члан може редовно провјеравати стање на рачуну
- **пренос средстава:** дозвољен је пренос на рачун код другог фонда.

Добровољни пензијски фонд је посебна имовина без својства правног лица, у искључивом власништву чланова фонда. Фонд оснива и њиме управља, са пажњом доброг стручњака, друштво за управљање (професионални управљач).

Управљање имовином фонда, у име и за рачун чланова, друштво извршава инвестирањем на тржишту хартија од вриједности и другим квалификованим тржиштима, поштујући строга правила инвестирања, с циљем остваривања најбољих приноса уз минималне ризике улагања, тј. с циљем очувања и увећања средстава уплаћених на индивидуалним рачунима до њихове исплате. Због израженог захтјева за сигурношћу средстава чланова фонда, што је изнад свих осталих принципа улагања, политика инвестирања средстава, у правилу, изразито је рестриктивна и конзервативна. Код улагања се првенствено води рачуна о сигурности имовине, а потом о профитабилности. Управљање средствима врши се на начин који обезбјеђује дугорочну сигурност и оптималан раст средстава. Цјелокупан принос који се оствари управљањем средстава приписује се индивидуалним рачунима чланова фонда, а исплата истих врши се по стицању права на исплату, што се, уобичајено, веже за стицање права на пензионисање или одређену старосну доб.

Исплата средстава акумулираних на индивидуалним рачунима, може се вршити на неколико начина:

1. једнократна исплата акумулираних средстава,
2. програмирана исплата, при чему члан уговара динамику према којој ће се акумулирана средства исплаћивати са индивидуалног рачуна (дакле, укупан износ који се исплати осигуранику ограничен је укупно акумулираним средствима на индивидуалном рачуну)
3. куповина ануитета од осигуравајућег друштва, што подразумијева доживотну исплату ануитета (ренте) уважавајући процјену животног вијека у пензији.

3.2. Регулаторни и надзорни оквир

Добровољни пензијски фондови треба да употпуне државни (јавни) систем пензијског осигурања и омогуће будућим пензионерима додатне приходе у старости. Постојање ових фондова карактеристично је за велики број земаља у свијету, укључујући и економски најразвијеније земље, које су дефинисале посебан правни оквир за функционисање ових институција.

С обзиром да имају обавезу да обезбиједи пензијски доходак, добровољни пензијски фондови налазе се под сталном контролом државе, те имају наглашен фидуцијарни карактер. Стална контрола пословања добровољних пензијских фондова подразумева одређивање државног ауторитета - органа контроле и надзора, који ће посједовати софистициране методе провјере да ли сви учесници у области пензијског осигурања извршавају преузете обавезе и средствима осигураника управљају у њиховом најбољем интересу. Такође, улога супервизора јесте да успостави и унаприједи поштовање етичких и других професионалних стандарда тржишта.

Поред именованог супервизора, значајну улогу у процесу пензијске штедње имају кастоди банке - банке повјереници, на чије услуге пензијски фондови требају бити законом обавезани. Улога ових банака јесте да држи и чува средства пензијског фонда (уколико су инвестиције средстава фонда у облику у којем се не могу држати код кастоди банке, онда она мора барем имати пун увид у то гдје и у којим инструментима се инвестиције налазе). Кастоди банка је дужна: контролисати да ли се законски лимити инвестирања поштују од друштва за управљање имовином фонда и вршити обрачун вриједности средстава инвестиционог портфељ фонда. Може се рећи да је кастоди банка, поред супервизора, највећи савезник осигураницима - члановима фонда, јер иста своју контролну функцију врши у "реалном времену".

3.3. Порески третман штедње у добровољним пензијским фондовима

Једно од важних питања које се поставља пред креаторе пензијске политике јесте како подстаћи појединце и њихове послодавце да дугорочно штеде за будуће пензије. Инструменти за подизање свијести о потреби штедње за касније дане су различити, а међу најефикаснијим су, свакако, директне буџетске дотације на индивидулане рачуне, или индиректна помоћ путем пореских олакшица. Пореске олакшице су коришћене, без изузетка, у свим земљама, које су увеле добровољне пензијске фондове. Упоредни примјери увођења добровољних пензијских фондова у источној Европи показују да су порески подстицаји за штедњу у фондовима фактор од највећег утицаја, ако не и пресудни, у развоју ове врсте институционалних инвеститора.

Пореске олакшице се, у зависности од дизајна пензијских фондова, уводе како за чланове пензијских фондова – осигуранике, тако и за њихове послодавце. Ипак, не треба заборавити да пензијски фондови нису класични инвестициони фондови, већ фондови са наглашеном социјалном димензијом – дугорочне штедње и конзервативне инвестиционе политике ради сигурног дохотка у старијој доби чланова фонда, због чега се појединачне пореске олакшице увијек ограничавају на фискално прихватљив ниво.

Процес штедње у пензијским фондовима има три различите фазе и свака пружа прилику за опорезивање:

1. могу се опорезивати доприноси који се уплаћују у фонд,
2. могу се опорезивати камате, дивиденде и капитална добит која се акумулирају у фонду и
3. могу се опорезивати пензије у фази исплате.

Различите земље користе различите комбинације фаза ослобођених плаћања пореза и оних у којима се порез наплаћује. Најчешћа комбинација је ЕЕТ: изузимање пензијских доприноса од плаћања пореза као и инвестиционих прихода и капиталне добити на нивоу фондова, с тим што се опорезују пензије. Уколико се жели избјећи двоструко опорезивање постоји још једна могућност (ТЕЕ), где се опорезују доприноси, а друге двије етапе су ослобођене. Како се индустрија пензијских фондова тек уводи у Републику Српску, то приступ ТЕЕ, без обзира што производи исте нивое пензија као и ЕЕТ, не би мотивисао људе да приступају пензијским фондовима и стога га, по мишљењу Радне групе не би требало да се користи.

Адекватан стимуланс за учлањење у пензијске фондове, постиже се, поред пореским ослобађањем грађана - чланова, и увођењем пореских олакшица за послодавце. Шта више, ограничено искуство са пензијским фондовима/осигурањем у Србији, Словенији и Хрватској, показује да је велика већина учлањених у фондове/осигурање у ствари запослена у већим привредним друштвима, гдје послодавци преко нивоа зараде запослених додају и плаћање доприноса у приватне фондове као додатну бенефицију.

Према упоредивој пракси, уколико се учлањење у пензијски фонд врши путем пензијских планова, тј. посредством послодавца (колективно учлањење), пореске олакшице се обезбјеђују послодавцу, признавајући допунски допринос у добровољне фондове као расход пословања и одбитну ставку. Ово из разлога што се на додатним доприносима послодавца обезбјеђује квалитетнија додатна социјална заштита. С друге стране, уколико је учлањење појединачно (индивидуално), пореске олакшице се нуде појединцима – члановима.

У оба случаја се утврђује јединствен максимални износ пореских олакшица које се могу остварити у току године. Ово из разлога што су пензијски фондови, за разлику од инвестиционих фондова, фондови социјалне сигурности, и као такви немају за искључиви циљ обезбјеђење зараде, већ сигурну дугорочну штедњу за старост.

Вођење исправне пореске политике у дијелу добровољног пензијског осигурања, захтијева анализу нивоа износа који би био ослобођен плаћања пореза, тако да он не буде превисок, у ком случају би проблем неправичне расподјеле и смањења јавних прихода био озбиљан. С друге стране, износ који би био ослобођен плаћања пореза не би требао да буде пренизак, тј. дестимулативан, чиме би се онемогућио развој пензијских фондова.

У току свог пословања, пензијски фондови остварују различите инвестиционе приходе у виду дивиденди од акција у власништву, камата остварених куповином дужничких хартија од вриједности, камата на орочена средства, ренти од издавања некретнина и сл. Пошто пензијски фондови не врше расподјелу ових прихода члановима (већ ће се приходи аутоматски поново улагати) они би требали бити ослобођени плаћања пореза на остварене дивиденде, камате и друге приходе. Исто важи и за капиталну добит, као разлику у куповној и продајној цијени хартија од вриједности коју ће пензијски фондови остваривати током пословања. Као што је већ речено, пензијски

фондови неће имати статус правног лица, већ представљају само посебну имовину - скупина новца и уложених средстава, што, између осталог, може да буде и основ за њихово изузимање од пореза на инвестиционе приходе и капиталну добит. Уосталом такав третман на нашем финансијском тржишту већ уживају класични инвестициони фондови.

Коначно, порез на доходак грађана плаћао би се у фази исплате акумулираних средстава у пензијским фондовима. Пошто приватне пензије, исплаћене из штедње у добровољним пензијским фондовима, могу бити у различитим формама - једнократна исплата, програмирана исплата, ануитет као и комбинација ове три опције - одредбе Закона о порезу на доходак грађана морале би обухватити све видове исплате и то на начин да се дестимулише једнократна исплата (већом стопом опорезивања), док би се доживотне исплате (ренте) требале опорезивати по нижој стопи, како би се и испунио основни циљ добровољног пензијског осигурања: стабилна додатна примања у пензији. Подизање цјелокупног (или значајног) дијела акумулираних пензијских средстава одједном није у сагласности са циљем обезбјеђивања сталног извора прихода у старости, нарочито уколико се цјелокупан износ може подићи прије законски утврђене старосне доби за пензионисање. Режим опорезивања који се примјењује на исплате из добровољних пензијских фондова треба да подстакне грађане да се одлучују за исплате у виду ануитета и програмираних исплата умјесто једнократне исплате.

3.4. Услови за увођење добровољног пензијског осигурања и законски оквир за добровољне пензијске фондове у Републици Српској

Постојеће обавезно пензијско осигурање Републике Српске (осигурање на принципу међугенерациске солидарности), како се може видјети из Табеле 1, обезбјеђује просјечну стопу замјене од свега 40% просјечне нето плате. За грађане који су у могућности да издвајају за пензију више од 24% нето плате, колико износи стопа доприноса, као и за оне који нису обухваћени обавезним пензијским осигурањем, а имају било какав извор прихода, увођење добровољних пензијских фондова представља начин обезбјеђења веће (или једине) пензије у старости, при чему грађани слободно одлучују о учлањењу и висини издвајања у пензијски фонд.

Пројекције финансијског стања постојећег система обавезног пензијског осигурања, према макроекономским агрегатима и демографским трендовима показују да ће се из јавног пензијског сиситема за 60 година исплаћивати пензије уз стопу замјене од свега 28%, што овај систем чини социјално неприхватљивим и дугорочно неодрживим. Очигледно је да се проблеми пензијског система и одржавање адекватне пензије не могу постићи само параметарским подешавањима (која су у великој мјери већ извршена и исцрпљена), већ је у пензијски систем потребно увести и нове облике осигурања.

Поред наведеног, а цијенећи висок степен неформалног сектора (сиве економије), те ниску стопу обухвата у постојећем РАУГ пензијском систему, један од циљева увођења добровољних пензијских фондова је и проширење обухвата, тј. укључивање у систем и оних група становништа које нису укључење у систем обавезног пензијског осигурања, нпр. рурално становништво (са значајним процентуалним учешћем у укупном броју становника у Републици), домаћице и остали самозапослени грађани који на различите начине стичу доходак, неријетко и у сфери сиве економије. Подаци добијени истраживањем о радној снази⁶, спроведеним у 2007. године, показују да у

⁶ Анкета о радној снази 2007 (Агенција за статистику БиХ, Федерални завод за статистику ФБиХ, Републички завод за статистику РС).

Републици Српској има 340.000 запослених, док је стопа незапослености 25,2%. С друге стране, подаци из табеле 1. говоре да је у Фонду ПИО пријављено 285.105 осигураника. Из наведеног произилази да постоји значајан број радно способног становништва, које остварује одређени доходак, али које није укључено у обавезно пензијско осигурање. Такође, иста анкета је показала да се 31,2% укупно запослених налази у пољопривредној дјелатности, док према подацима Фонда ПИО за 2007. годину у пензијском систему налази занемарљиво мали број пољопривредника регистрованих на обавезно пензијско осигурање. Ово указује на низак обухват и укљученост пољопривредног становништва у систем осигурања (а, слична је ситуација и са samozапосленима), тј. потребу доградње пензијског система новим, приступачнијим, облицима осигурања, по могућности потпомогнутим и адекватном Владином политиком развоја појединих сектора привреде Републике Српске.

Полазећи од анализе постојећег стања у пензијском систему, имајући у виду потребне услове за развој индивидуалне пензијске штедње, као и међународних искустава, у Републици Српској у току је израда закона о добровољним пензијским фондовима с циљем да исти:

1. обезбиједи диверсификацију извора пензије и додатну пензију у односу на обавезно пензијско осигурање,
2. понуди пензијски систем и за грађане који нису укључени у обавезно пензијско осигурање,
3. омогући укључивање појединца у процес одлучивања о издвајањима за пензију,
4. подстакне грађане на штедњу за старост.

Поред намјере да се законом о добровољним пензијским фондовима омогући додатна пензија путем сигурне дугорочне штедње у пензијским фондовима, оснивање пензијских фондова, који послују као институције колективног инвестирања у хартије од вриједности, треба да подстакне даљи развој финансијског тржишта, а тиме и привреде у цјелини. Опште је познато да је за развој сваког друштва потребно афирмисати штедњу и преусмјерити је у инвестиције, па се прикупљање дугорочне штедње путем пензијских фондова и њено инвестирање на тржишту капитала, чиме се доприноси развоју привреде и финансијског сектора, може сматрати секундарним ефектом пензијске реформе. Развијено финансијско тржиште и постојање институција тржишта капитала, као и адекватног тржишног материјала, се, на тај начин, јављају истовремено: као претпоставка и као позитивна посљедица пословања нових финансијских посредника на тржишту. Увијек присутна дилема: да ли пензијски фондови треба да служе развоју финансијског тржишта, или развијено тржиште треба да креира тражњу за пензијским фондовима, вјештачке је природе. Ово из разлога што су потребе за иновацијама у пензијском систему очигледне, што треба бити искоришћено, између осталог, и у функцији развоја финансијског тржишта. То показују и искуства других транзицијских земаља, које су у условима реалативно неразвијеног финансијског тржишта започеле реформу пензијског осигурања и успјешно синхронизовале развој оба сегмента.

4. Финансијско тржиште Републике Српске као предуслов развоја добровољног приватног пензијског осигурања

Имајући у виду констатације из претходне тачке ове Студије у наставку се даје краћа анализа постојећег стања на финансијском тржишту Републике Српске са посебним освртом на тржиште капитала и тржиште осигурања, као оне сегменте који су непосредно повезани са пензијском реформом и увођењем добровољног пензијског осигурања.

Сетом прописа о приватизацији државног капитала у предузећима и банкама, као и прописима о успостављању тржишта хартија од вриједности из 1998. године, у Републици Српској је створен правни оквир и успостављена институционална инфраструктура за развој тржишта капитала.

Кроз законски оквир 1998. године формиране су основне институције тржишта капитала у Републици Српској: Комисија за хартије од вриједности Републике Српске, Централни регистар хартија од вриједности, Бањалучка берза а.д, као и неколико приватизационих инвестиционих фондова (ПИФ-ова) и друштва за управљање ПИФ-овима. Такође, лиценцирани су и бројни посредници на тржишту хартија од вриједности: брокерско-дилерска друштва, инвестициони савјетници, кастоди банке и сл. Успостављена је неопходна технологија и логистика са савременим функционалним централним клириншким системом који обезбјеђује правну сигурност у промету хартија од вриједности и "испоруку у зависности од плаћања".

Паралелно са развојем тржишта капитала, сектор банкарства је приватизован, уведени су међународни стандарди пословања у ову дјелатност, те увелико враћено повјерење грађана у банкарски систем. Контрола над радом банака и других депозитно-кредитних финансијских организација повјерена је Агенцији за банкарство РС.

Уређење сектора осигурања, које је доминантно у приватном власништву, на међународно признатим принципима и стандардима струке, започело је тек 2005. године доношењем новог правног оквира за ову дјелатност, након чега је основана и Агенција за осигурање РС, као контролни и регулаторни орган.

Подаци који се презентују у наставку (Табела 3. и Табела 4.) показују да финансијским системом Републике Српске доминирају банке (традиционално депозитно-кредитно банкарство), тј. да је систем банкоцентричан, те да у осталим сегментима финансијског система постоји значајан простор за раст и развој. Како су за развој добровољног пензијског осигурања посебно значајни развијеност тржишта капитала (институције и инструменти), те потенцијал за развој ануитетног тржишта, у наставку дајемо детаљнију анализу тржишта хартија од вриједности и сектора осигурања Републике Српске.

Табела 3. : Структура финансијаког тржишта РС- 2007. година

Финансијске организације	Актива КМ	Актива/БДП (%)	Број учесника
Банке	5.378.707.000	75,14%	10
Инвестициони фондови	566.431.381	7,91%	14
Осигуравајућа друштва	190.102.247	2,65%	10
Микрокредитне организације	252.304.000	3,52%	6
Брокерско-дилерска друштва	7.005.012	0.0978%	18
Кастоди банке			5 (3 са сједиштем у РС, 2 са сједиштем у ФБиХ)

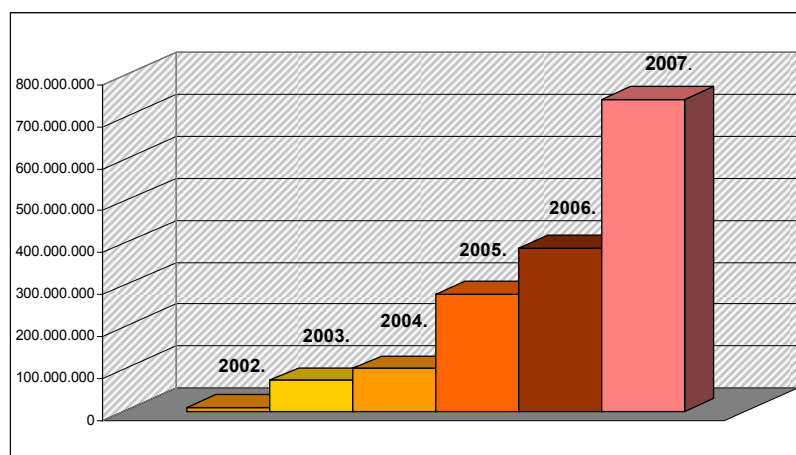
Табела 4. : Депозити и премије животног осигурања

ОПИС	31.12.2006.		31.12.2007.		Индекс
	Износ	%	Износ	%	
Депозити становништва	800.855 хиљ.	31,01	1.095.185 хиљ.	23,88	137
Владине институције	362.714 хиљ.	14,04	1.783.390 хиљ.	38,88	492
Јавна и државна предузећа	129.511 хиљ.	5,01	192.983 хиљ.	4,21	149
Остало	1.289.725 хиљ.	49,94	1.514.953 хиљ.	33,03	117
Укупно депозити	2.582.805 хиљ.	100	4.586.511 хиљ.	100	178
Укупни депозити/БДП	39,74%		64,08%		161
Премије животног осигурања	3.309.081,00		4.937.348,00		149

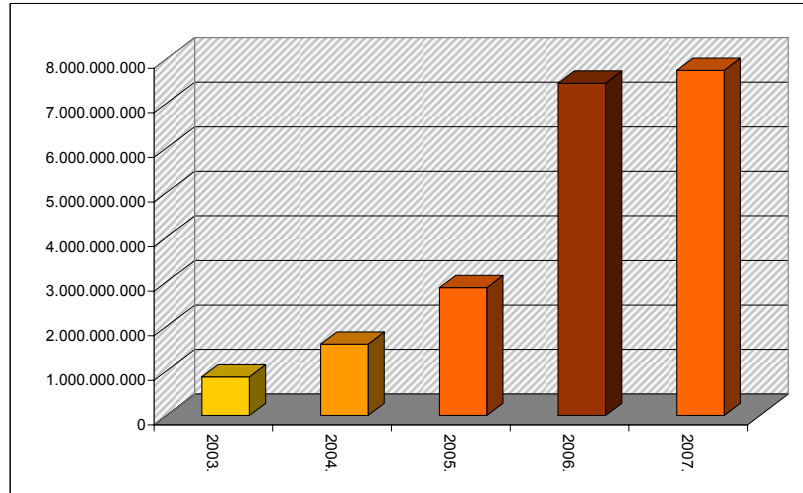
4.1. Промет и тржишна капитализација на Бањалучкој берзи

Развој тржишта капитала Републике Српске може се представити растом промета и тржишне капитализације на Бањалучкој берзи у периоду од 2002. до 2007. године.

Графикон 1: Укупан промет на БЛ берзи по годинама (у КМ)

Графикон 2: Тржишна капитализација на БЛ берзи по годинама (у КМ)

Структура финансијских инструмената којима се данас тргује на Бањалучкој берзи значајно је разноврснија у односу на финансијске инструменте с којима се у почетку трговало на берзи (у првим годинама на берзи се трговало само акцијама из приватизације).

Табела 5. : Врсте хартија од вриједности на Бањалучкој берзи

	31.5.2008.
Листиране акције	598
Фондови	14
Затворени фондови	14
Отворени фондови	0
Обвезнице	4
Укупно	630

4.1.1. Акције предузећа

Средином 2008. године на Бањалучкој берзи је могуће трговати са акцијама преко 600 емитената, од чега су акције преко 30 предузећа и 14 затворених инвестиционих фондова уврштене на службено берзанско тржиште. Извјештавање предузећа на службеном берзанском тржишту значајно је унапријеђено у претходним годинама. За предузећа на службеном берзанском тржишту, поред годишњих и полугодишњих финансијских извјештаја доступни су и квартални финансијски извјештаји, као и значајан обим других релевантних информације о пословању предузећа.

Кретање цијена акција на Бањалучкој берзи у прве четири године (2002-2006.) обиљежио је тренд раста цијена већине акција, а тај тренд посебно је био изражен у другој половини 2006. године и првом кварталу 2007. године. Након тога, у другој половини 2007. године, уследио је тренд пада цијена. Ипак, пад вриједности индекса у 2007. години и првој половини 2008. години не треба посматрати одвојено од претходних година, које су карактерисали снажни узлазни трендови.

Развој догађаја у 2007. години и првој половини 2008. године показује да се тржиште капитала у Републици Српској више неће третирати изоловано од регионалних и глобалних кретања. Ипак, општи силазни тренд на тржиштима капитала у свијету не значи да ће истовремено доћи и до њиховог опоравка. Свако тржиште капитала ће морати пронаћи властити пут ка враћању повјерења инвеститора. Поготово се то односи на мала тржишта са кратком историјом, какво је наше.

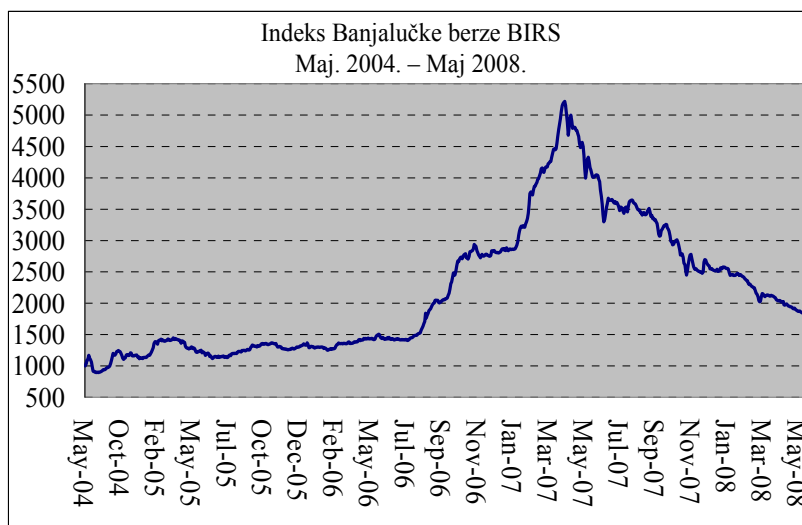
Потребне су снажне реформе у погледу корпоративног управљања, прије свега у предузећима код којих постоји већински акционар, како би се повратило повјерење инвеститора.

Бољи пословни резултати предузећа у 2007. години у односу на претходну годину, те већ започете измјене закона у правцу боље заштите инвеститора на тржишту капитала, дио су позитивних помака који могу утицати на кретања у будућности.

Позитивне су и најаве изласка првих приватних предузећа у РС на берзу и очекивања да би у наредним годинама тржиште капитала, кроз емисију дужничких и власничких хартија од вриједности, могло постати један од извора капитала за развој локалних предузећа.

Када је у питању реформа пензијског система, кретање цијена акција предузећа на Бањалучкој берзи у претходном периоду је могуће сагледати и са позитивне стране. Почетне године развоја тржишта капитала и низак ниво едукације локалних инвеститора условиле су да се цијене акција на берзи формирају на бази оптимизма или песимизма које влада на тржишту, а да се у мањој мјери прате пословни резултати које предузећа остварују. У наредном периоду ће се у већој мјери поклањати пажња резултатима која предузећа остварују, а у таквим условима инвеститори који анализирају и прате пословне резултате имају већу могућност за остваривање позитивних резултата. Почетак рада пензијских фондова и инвестирања долази у периоду када цијене акције нису на историјском максимуму, што, такође, дугорочно посматрано, може имати позитивне ефекте на индустрију пензијских фондова.

Графикон 3: Кретање вриједности индекса БЛ берзе (БИРС)

4.1.2. Акције и удјели инвестиционих фондова

На основу ваучерске методе приватизације у Републици Српској је формирано 13 приватизационих инвестиционих фондова (ПИФ-ови), који су у 2007. години, у складу са новом законском регулативом, трансформисани у затворене инвестиционе фондове.

Тренд кретања цијена акција 13 затворених инвестиционих фондова (индекс ФИРС) је веома сличан кретању цијена акција предузећа (индекс БИРС), што је логично имајући у виду да је портфељ фондова састављен, углавном, од предузећа са Бањалучке берзе.

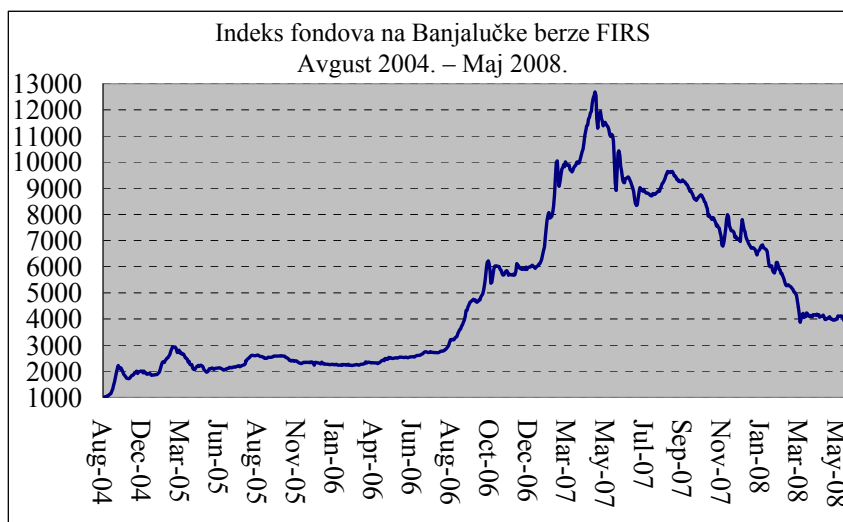
Поред тога, у 2007. години основана су два нова отворена и један затворени инвестициони фонд.

Искуства у пословању инвестиционих фондова у РС у претходном периоду значајна су са становишта оснивања пензијских фондова из више разлога:

- учесници на тржишту капитала су усвојили принципе пословања друштава за управљање фондовима као одвојеног правног лица од фонда,
- значајан број младих кадрова је стекао знања и леценцу инвестиционог менаџера,
- учесници на тржишту капитала су упознати са проблематиком везаном за обрачун и наплату провизије друштава за управљање, депозитарним пословима, рачунањем нето вриједности средстава и свим осталим специфичностима пословања инвестиционих фондова.

Успостављање отворених фондова је, такође, веома значајно за фондовску индустрију у РС, имајући у виду да на развијеним финансијским тржиштима ови фондови доминирају у односу на друге инвестиционе фондове. У наредним годинама, са развојем финансијских знања, институција и инструмената на тржишту капитала, треба очекивати раст штедне кроз улагање у инвестиционе фондове у односу на банкарску штедњу, какав тренд је присутан у регији у задњих 10 година. Тај тренд би требао створити и позитивне предуслове за боље схватање пензијских фондова.

Графикон 4: Кретање вриједности индекса фондова на БЛ берзи (ФИРС)

4.1.3. Корпоративне обвезнице

За успостављање и развој пензијских фондова, посебно је значајан развој дужничког тржишта, имајући у виду да у портфељу пензијских фондова, поготово у првим годинама њиховог пословања, у већој мјери преовладавају дужничке хартије од вриједности.

Прве обвезнице које су уврштене на службено берзанско тржиште биле су обвезнице двије банке (НЛБ Развојна банка и Балкан Инвестмент банка) са каматном стопом од 5,75%, односно 6,05%, респективно, и номиланом вриједношћу од 5 милиона КМ. Обвезнице НЛБ Развојне банке су у потпуности уписане, док су обвезнице Балкан Инвестмент Банке емитоване методом континуиране јавне понуде. За развој тржишта корпоративних обвезница и изградњу повјерења инвеститора, веома је значајно да су емитенти првих корпоративних обвезница биле домаће банке, као финансијски посредници у чије пословање је враћено повјерење већ дужи низ година. Са становишта пензијских фондова, обвезнице банака су веома значајне, јер омогућавају већи принос него банкарски депозити, уз готово идентичну ризичност. У наредном периоду треба очекивати раст ликвидности ових инструмената.

4.1.4. Муниципалне (општинске) обвезнице

У мају 2008. године успјешно је завршен упис обвезница Општине Лакташи, у номиналној вриједности од 10 милиона КМ, са каматном стопом од 5,75%. Након завршетка процеса регистрације у Централном регистру хартија од вриједности, обвезнице Општине Лакташи ће бити уврштене на Бањалучку берзу.

У јулу 2008. године очекује се завршетак уписа обвезница Града Бањалука, у номиналној вриједности од 7 милион КМ и каматном стопом од 5,75%. Поред тога, још неколико општина је објавило своју заинтересованост за емисију обвезница.

За пензијске фондове понуда обвезница може представљати значајну инвестициону могућност, јер су и приноси и ризици које имају ове хартије од вриједности прихватљиви и у складу су са принципима пословања пензијских фондова.

4.1.5. Обвезнице Републике Српске

Најзначајнији инструмент на тржишту капитала са становишта пензијских фондова јесу државне и ентитетске обвезнице. У 2007. години донесена је Закон о задуживању, дугу и гаранцијама Републике Српске, који представља неопходну правну регулативу којом су уређени квантитативни и квалитативни критеријуми задуживања Републике Српске емисијом обвезница.

Надаље, у марту 2008. године на Бањалучку берзу уврштен су обвезнице Републике Српске емитоване по основу измирења дуга старе девизне штедње. Номинална вриједност емисије износи 209 милиона КМ, рок доспијећа 5 година (камата и главница се исплаћују полугодишње), а номинална каматна стопа износи 2,5% годишње. У прва два мјесеца од уврштавања на Бањалучку берзу обвезница биљежи све већу ликвидност, уз значајан дисконт у односу на номиналну цијену, тако да се ефективни принос до доспијећа креће чак до 18%.

Имајући у виду искуства у земљама у регији, очекује се да ће пензијски фондови бити једни од најзначајнији инвеститора у обвезнице на Бањалучкој берзи, што ће утицати и на већи интерес за емисију и ликвидност ових инструмената на тржишту.

4.2. Тржиште осигурања

Процес уређења тржишта осигурања у Републици Српској и његове трансформације, од транзиционог источноевропског тржишта ка тржишту усклађеном са стандардима Европске Уније, започет доношењем новог законског оквира из ове области у 2005. години посебно је интензиван у 2007. години.

У 2007. години за већину постојећих друштава за осигурање окончан је поступак усклађивања пословања и аката са одредбама новог закона. Тиме је започет процес пословања сектора осигурања на новим принципима капиталне усклађености, обрачуна техничких резерви и контроле улагања средстава за покриће техничких резерви, као и приоритета у заштити осигураника. Ово ће свакако дати нови подстрек развоју овог сегмента финансијског система, како у погледу унапређења основних квалитативних показатеља пословања, тако и у погледу појаве нових производа осигурања, а што је битно у контексту увођења добровољног пензијског осигурања и развоја различитих облика исплате пензија по овом основу.

У току године је започео и процес уређења области посредовања у осигурању, сагласно одредбама Закона о посредовању у осигурању. Нарочит значај наведеног процеса је у томе што област посредовања у осигурању, до почетка провођења реформи у сектору осигурања у Републици Српској, није уопште била законом регулисана, а по многим показатељима је у претходном периоду била један од основних генератора девијантних појава на тржишту осигурања у Републици Српској, чије су се крајње последице огледале у довођењу у подређени положај интереса осигураника и других корисника осигурања и успоренијем развоју тржишта осигурања у односу на друге области финансијског сектора. Ова искуства су посебно драгоцјена за конципирање новог законског оквира добровољних пензијских фондова у сегменту посредовања, што, према искуствима појединих земаља, у првој фази прикупљања и информисања чланова може бити критична тачка.

Као резултат новог законског оквира и проведених мјера надзора и регулације у 2007. и почетком 2008. године, тржиште осигурања у Републици Српској је у значајној мјери стабилизовано. У складу са наведним је створен повољнији пословни амбијент који је, између осталог, резултирао оснивањем два нова друштва за осигурање у власништву домаћих лица, а такође је повећан и интерес страних инвеститора за улазак на тржиште осигурања у Републици Српској, конкретизован кроз завршетак активности преузимања већинског власништва над два друштва за осигурање.

4.2.1. Основни показатељи развоја сектора осигурања и перспектива развоја

На тржишту осигурања Републике Српске је у 2007. години пословало десет акционарских друштава за осигурање која су према дјелатности осигурања и већинском власништву над основним капиталом, представљена у наредној табели:

Табела 6. Структура власништва по осигуравајућим друштвима

Р.бр.	Назив друштва	Већинско власништво
НЕЖИВОТНО ОСИГУРАЊЕ		
1.	Бобар осигурање А.Д.	домаће
2.	Д.Д. Брчко гас осигурање	домаће
3.	Дрина осигурање А.Д.	домаће
4.	Јахорина осигурање А.Д.	домаће
5.	Косиг Дунав осигурање А.Д.	страно
6.	Крајина осигурање А.Д.	домаће- државни капитал
7.	А.Д.Крајина Копаоник	домаће
8.	Нешковић осигурање А.Д.	домаће
9.	Осигурање Аура А.Д.	домаће
ЖИВОТНО ОСИГУРАЊЕ		
10.	Grawe осигурање А.Д.	страно

Степен развијености сектора осигурања у Републици Српској илуструје се слиједећим подацима:

Табела 7. Показатељи развоја сектора осигурања

Година	2005.	2006.	2007.
Укупна премија	91.431.164	94.985.403	105.265.967
Премија/становнику	61,79	63,84	65
Премија у БДП и %	1,64	1,43	1,70

Мјерено учешћем премије у БДП и премијом по становнику Република Српска се налази на зачељу међу европским земљама. То потврђује и компарација са неким земљама у окружењу, која се даје у Табели 8.

Табела 8. Показатељи развоја сектора осигурања у окружењу 2006. година

Показатељ/земља	Бруто премија/БДП %	Премија по становнику €	Животно осиг. / укупна премија %	Број осиг. Друшта ва
Србија	2,10	65	11,35	17
Хрватска	3,26	232	26,47	22
Словенија	5,40	722	26,30	15

Стање у сектору осигурања у Републици Српској илуструју и подаци о структури премије, као што је приказано у Табели 9.

Табела 9. Структура премије

ВРСТА ОСИГУРАЊА	2005. %	2006. %	2007. %
НЕЖИВОТНО ОСИГУРАЊЕ	97,77	96,52	95,31
Аутоодговорност	76,22	75,21	74,22
Остала неживотна осигурања	21,55	21,30	21,08
ЖИВОТНО ОСИГУРАЊЕ	2,23	3,48	4,69
У К У П Н О:	100	100	100

Графикон 5. Структура премије осигурања

Графикон 6. Структура премије неживотног осигурања

У структури обрачунате премије у 2007. години, неживотна осигурања су учествовала са 95,31 %, док је животно осигурање чинило свега 4,69 % обрачунате премије. У односу на структуру обрачунате премије у претходној години, у 2007. години је дошло до смањења учешћа неживотног осигурања у укупно обрачунатој премији у корист учешћа животног осигурања за 1,19 процентних поена, те мањих промјена у заступљености појединих група осигурања у оквиру неживотних осигурања.

Из наведеног графичког приказа је јасно видљив неповољан однос неживотног и животног осигурања, те прилично уска палета производа у области неживотног осигурања, са доминацијом осигурања од аутоодговорности и релативно ниском појединачном заступљеношћу осталих врста неживотних осигурања. Иако је у последње три године евидентан тренд смањења учешћа осигурања од аутоодговорности у укупној премији, учешће ове групе осигурања у укупној премији је и даље високо у поређењу са тржиштима осигурања у окружењу.

Очигледно је да је тржиште осигурања у Републици Српској мало и неразвијено, са доминацијом неживотног осигурања, односно обавезног осигурања од аутоодговорности. Наравно, овакво стање је одраз животног стандарда и достигнутог нивоа општег економског развоја, али свакако да битну улогу игра и недостатак културе осигурања и тешко враћање повјерења у домаћи финансијски сектор уопште. Ове карактеристике треба узети у разматрање и код утврђивања предуслова за увођење добровољног пензијског осигурања, и у том смислу припремити законски оквир.

Сличну стартну позицију имале су и друге транзицијске земље, прије него што су ушле у процес усклађивања сектора осигурања са стандардима ЕУ и прије него што су започеле процес пензијске реформе. Искуства тих земаља су показала да су сви сегменти финансијског система међусобно условљени и да постоји позитивна повратна развојна спрега, односно интеракција. Од осигуравајућих друштава се стога очекује да буду значајни учесници у реформи пензијског система. За сектор осигурања је стога потребно да се прије свега створе услови стимулативни са економског и правног становишта за развој што шире палете животних осигурања, чиме се такође допуњује понуда финансијских инструмената који на различите начине, поред осталог, обезбјеђују и виши ниво социјалне сигурности.

Што се тиче финансијског сектора у цјелини посматрано у Републици Српској, потребно је стимулативно дјеловати на развој небанкарског сегмента. Успјешна реформа пензијског система се не може провести ако није успостављен стабилан и диверсификован финансијски систем, са високо изграђеним повјерењем свих учесника. Пензијски фондови као битан предуслов захтијевају фер, ефикасан, транспарентан и ликвидан финансијски систем, на коме је обезбијеђена заштита потрошача и развој конкуренције.

У том смислу може се констатовати да је финансијски сектор у Републици Српској у знатној мјери стабилизован, да је успостављена адекватна институционална инфраструктура и регулаторни оквир, и да се супервизија континуирано унапређује.

5. Основни концепт успостављања добровољних пензијских фондова у Републици Српској

На бази свега изложеног у наставку се дају основне концептуалне одреднице и начела на којима треба да се заснива регулаторни оквир за функционисање добровољних пензијских фондова у Републици Српској.

5.1. Полазне основе законског оквира о добровољном пензијском осигурању

Основне одреднице код успостављања добровољног пензијског осигурања Републике Српске су:

- почети са једноставнијим облицима пензијских фондова и друштвима која њима управљају;
- дозволити индивидулане и професионалне шеме пензијског осигурања, као и затворене пензијске фондове (уз усаглашавање са примјењивом директивом Европске Уније);
- успоставити сигуран и транспарентан процес лиценцирања, те развити капацитете контроле и надзора пензијских фондова;
- успоставити јасна инвестициона ограничења у функцији заштите средстава чланова фондова и управљања у њиховом најбољем интересу (уз поштовање принципа сигурности, ликвидности и профитабилности), уважавајући потребе и ограничења домаћег финансијског тржишта;
- дозволити различите облике исплате пензија уз подстицање доживотних давања,
- успоставити јасна правила маркетинга фондова и извјештавања о пословању, те увести стимулативне пореске олакшице.

Законски оквир треба да буде постављен флексибилно, у складу са специфичним економским и демографским условима у Републици Српској, која представља релативно мало и неразвијено тржиште, али са изразитим потребама да обезбиједи алтернативне изворе пензијских прихода. Потреба флексибилности и подстицања оснивача друштава за управљање за улазак на наше тржиште, с друге стране, не искључује обавезу стварања и утврђивања свих потребних механизма за заштиту осигураника, имајући у виду примарни социјални карактер ове штедње.

5.2. Начела законског оквира о добровољном пензијском осигурању

У законски оквир о добровољном пензијском осигурању требало би уградити слиједећа начела:

- добровољност чланства (индивидуално или колективно), слобода избора
- равноправност чланова
- дефинисани доприноси (пензије зависе од уплаћених доприноса и остварених приноса током година штедње и инвестирања)
- акумулација и инвестирање средстава
- индивидуални ризик (ризик капитализације сноси осигураник)
- расподјела ризика улагања
- примјена актуарског рачуна
- јавност рада (обавеза објављивања проспекта, редовно извјештавање чланова фонда и надзорног органа)
- одвојеност средстава фонда и управљача

- строг и континуиран државни надзор над пословањем друштава за управљање.

Наведено представља минимум стандарда које треба уградити у нови законски оквир, како би се обезбиједило остварење основних циљева добровољног пензијског осигурања, претходно наведени у овој Студији.

6. Закључак и препоруке

Ова студија је показала да је реформа пензијског система, само дио свеукупних реформи Републике Српске и њеног транзицијског процеса у смислу приватизације. У најширем контексту, промјене пензијског система усмјерене су и доприносе развоју тржишне економије и повећању појединачног и општег друштвеног благостања. Као таква, ова реформа се не може посматрати одвојено од осталих процеса, а за њен успјех потребно је обезбиједити бројне предуслове, укључујући:

- макроекономску стабилност у тржишном окружењу и конзистентан програм економских реформи
- општу политичку и друштвену спремност и мотивисаност на дугорочне и радикалне промјене у пензијском систему (подршка јавности реформским процесима)
- конзистентан и свеобухватан стратегијски и законски оквир за провођење пензијске реформе
- стабилне и независне институције правног система (ефикасна заштита својинских права и инвеститора)
- добро регулисано, релативно развијено и стабилно финансијско тржиште
- одговарајући порески подстицај и буџетске субвенције за капитализовану пензијску штедњу.

У реформском процесу не смију се занемарити и општи ограничавајући фактори, који представљају објективну сметњу ефикасном спровођењу системских промјена, и, у правилу, успоравају је и умањују ефекте реформе. Најзначајнији општи ограничавајући фактори су:

- низак животни стандард
- висока стопа незапослености и висок степен неформалне економије
- емиграција становништва, посебно одлазак млађе и квалификованије радне снаге
- значајна доходовна и имовинска неуједначеност
- релативно ниска склоност становништва ка штедњи
- постепено враћање повјерења у домаћи финансијски систем
- низак ниво знања и информисаности о алтернативним облицима, предностима и ризицима појединих облика штедње и инвестирања
- неповољна структура запослених и радне снаге и
- домаћа и регионална политичка нестабилност.

Поменута ограничења, потребно је системским приступом рјешавати, како би се реформа пензијског система несметано интегрисала у транзицијске процесе и сама унаприједила позитивне промјене у осталим областима привреде и друштвених односа Републике Српске.

Добровољни приватни пензијски фондови, као институције дугорочне намјенске колективне штедње и инвестирања у хартије од вриједности, један су од могућих одговора на погоршану демографску слику Републике Српске, јер на основу очекиваних

приноса фондови могу обезбиједити веће пензије. Поред тога, овај облик пензијског осигурања представља алтернативу дугорочне штедње за старост становништву, које није укључено у обавезно пензијско осигурање. У том смислу, циљеви успостављања добровољних пензијских фондова су:

- омогућити функционисање посебног облика штедње за обезбјеђење додатних пензијских прихода у старости, односно побољшање животног стандарда у старијој доби, допуна постојећег система обавезног пензијског осигурања
- допринијети социјалном развоју, смањењу ризика сиромаштва и несигурности прихода старије популације
- допринијети економском развоју кроз подстицање домаће штедње и спречавање одлива домаће штедње у иностранство преко разних облика животног осигурања и других, алтернативних облика штедње и
- креирати нове институције колективног инвестирања преко којих ће се обезбиједити да акумулисани индивидуални доприноси ефикасно учествују на тржишту капитала

Економски ефекти улагања у пензијске фондове и значај пензијских фондова за привредни развој и тржиште капитала могу се сажети у слиједећем:

- повећање штедње
- ефикаснија алокација штедње
- смањивање трошкова капитала за привредне субјекте
- развој финансијског тржишта - тржишта капитала
- развој домаћег (примарног и секундарног) тржишта јавног дуга
- финансирање изградње инфраструктуре у локалним самоуправама и
- убрзавање процеса приватизације.

Поред наведених друштвених циљева и ефеката који се очекују успостављањем добровољних пензијских фондова, потребно је истаћи неспорне појединачне предности које требају мотивисати грађане да, колико данас, почну издвајати скромна средства за касније приходе у старости. Основни мотиви за штедњу у добровољним пензијским фондовима су:

- обезбјеђује дисперзију улагања и дисперзију извора прихода у старости
- обезбјеђује реалну стопу приноса у дугом року штедње
- подржана је пореским олакшицама
- стриктан надзор и регулатива осигуравају системску сигурност и диверсификацију ризика.

Закон о добровољним пензијским фондовима је у припреми, очекује се да ће се о његовом нацрту расправљати у скупштинској процедури у јулу мјесецу 2008. године.

Његова успјешна примјена, након усвајања, зависиће, добрим дијелом, и од јасног разумијевања филозофије пензијске штедње, њених предности и намјена овог облика осигурања додатних прихода у старијој доби. У том смислу, очекује се да ће синдикалне организације Републике Српске, као што је то био случај у свим земљама које су по први пут успостављале добровољно пензијско осигурање, помоћи својим члановима да препознају потребу за пензијском штедњом, те исту афирмисати, посебно међу млађом популацијом запослених. С друге стране, Влада ће, у циљу успјешне примјене закона, поред подршке путем пореских растерећења, идеју и потребу намјенске дугорочне штедње за пензију требати промовисати осмишљеном и благовременом јавном кампањом.